

Ottoman Army Effectiveness in World War I, A Comparative Study

Erickson, Edward J.

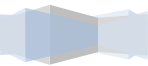
Routledge, New York, 2007, 229 sayfa, ISBN: ISBN10 0-415-77099-8

Cemal CANDAN*

Tarih Kritik dergisinin bir önceki sayısında, Birinci Dünya Savaşı'na katılan ülkelerden önde gelen yedisinin ordularının muharebe etkinliğinin ele alındığı "*Military Effectiveness; Volume 1, The First World One*" kitabını tanıtmış ve Osmanlı İmparatorluğu için de böyle bir etkinlik analizine ihtiyaç olduğunu belirtmiştim. Kanaatimce, Erickson'ın bu kitabı kısmen de olsa bu eksikliği giderecektir.

---

* İstanbul Üniversitesi, doktora öğrencisi

Ancak, bu niyetle incelediğimiz kitabın önsözünü okuyunca, başlık ile içerik arasında iki temel farklılık olduğu hemen göze çarpmaktadır. Başlığa göre bu kitapta bir askeri etkinlik (politik, stratejik, operatif ve taktik seviye etkinlik) incelemesi yapılacağı anlaşılrsa da, kitabın kapsamı muharebe etkinliği (operatif ve taktik seviye etkinlik) ile sınırlıdır. İkinci olarak da kitapta sadece Osmanlı ordusu değil, Osmanlı cephelerinde savaşan İngiliz ordusunun da muharebe etkinliği ele alınmaktadır. Bu durumda okuyucuya, ilk bakışta içerik hakkında daha doğru bir bilgi verebilmek adına, başlık olarak; giriş bölümünün ilk cümlesini “...*the Ottoman Army... ..combat effectiveness relative to the **British Army** during World War I*” veya biraz daha düzgün bir ifade ile “A Comparative **Combat** Effectiveness Study on Ottoman and **British** Armies During the World War I” kullanmanın daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Kitabın başlığı konusundaki bu eleştirimize rağmen, şu da bir gerçek ki, kaynakçanın zenginliği, atıfların, özellikle de hem İngiliz hem de Türk birincil kaynaklar ile hatıralara yapılan atıfların uygunluğu, Erickson’un büyük bir hazırlık sonrası bu eseri yazdığını ve konuya hâkimiyetini hemen göstermektedir. Kitabın takdir edilmesi gereken bir diğer özelliği de yazarın tarafsız bir yaklaşım sergilemek için gösterdiği gayret ve birçok Batılı yazarın aksine Türk kaynaklarını da en az Batılı kaynaklar kadar kullanma çabasıdır.

Kitabın giriş bölümünde Osmanlı ve İngiliz ordularının muharebe etkinlik analizinin hangi kriterlere ve mantık silsilesine dayanarak ele alındığı belirtildikten sonra, “From the Ashes of Disaster” başlıklı ilk bölümde, Birinci Dünya Savaşı öncesi meydana gelen ve savaşta Osmanlı Ordusunun muharebe etkinliği üzerinde etkili olan gelişmelerin bir özeti yer almaktadır.

Bundan sonraki dört bölümde, her sene bir muharebe olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı ve İngiliz Orduları arasında cereyan eden toplam dört muharebenin (sırasıyla Çanakkale, Kut’ül Amare, Üçüncü Gazze ve Nablus) muharebe etkinlik analizi yapılmaktadır. Kitabın sonunda da önceki bölümlerde ulaşılan tespitlerin özetlendiği bir sonuç bölümü yer almaktadır.

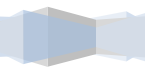
Erickson, yukarıda belirtilen muharebelerin, muharebe etkinlik analizine ayrılan dört bölümde de aynı sırayı izleyerek, öncelikle söz konusu muharebeleri kısaca özetlemektedir. Daha sonra da yapılacak analizin seviyesi (operatif ve/veya taktik) ve kriterlerine (liderlik, komuta kontrol, teşkilatlanma, doktrin, lojistik, moral) göre bir inceleme yaparak tespitlerde bulunmaktadır.

Söz konusu bölümlerin, muharebelerin cereyan tarzının ele alındığı başlangıç kısımları, kısa, öz ve müteakiben yapılacak olan muharebe etkinliği incelemesi açısından doyurucu olmakla birlikte, iki husus bu kısımların anlaşılabilirliklerine gölge düşürmektedir. Birincisi, harekât planları ve icrasının yeterince kroki ve harita ile desteklenmemesi, okuyucunun harekâtı gözünde canlandırmasını zorlaştırmaktadır. İkinci olarak da, yazarın kullanmayı tercih ettiği İngilizce yer isimlerinin Türkçe karşılıklarının verilmemesi (veya en azından metinde ilk geçtiği yerde verilmemesi) yine okuyucunun harekâtı takibini zorlaştırmaktadır. Örneğin Rodosto'nun Tekirdağ, Megiddo'nun Nablus, Cape Helles'in Seddulbahir, Ctesiphon'un Selman Pak olduğunu keşfetmek okuyucunun gayretine kalmaktadır.

Erickson her bölümde, ilgili muharebeye ilişkin verdiği özet bilginin ardından, yukarıda belirttiğimiz altı muharebe etkinlik kriterinden, incelenen muharebenin sonucunda etkili olduğunu değerlendirdiği üç ve ya dört kriteri seçerek, bir muharebe etkinlik analizi yapmaktadır. Bu kapsamda Erickson'un iki ordunun muharebe etkinliğine ilişkin ulaştığı sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür.

Erickson liderlik ve komuta kontrol açısından yaptığı incelemede, Çanakkale'de Kolordu komutanı Esat Paşa, Tümen komutanları Yb. Mustafa Kemal ve Alb. Halil Sami, Alay Komutanı Yarbay Şefik ve Bnb. Mahmut Sabri, Tabur komutanı Bnb. Kadri'yi, Kut'ül Amare'de de Nurettin ve Halil paşaları örnek göstererek, Osmanlı ordusunun en büyük avantajının, komutanlarının hepsinin muharebe tecrübesi olan, İngiliz eşitlerine göre çok daha genç ve dinamik, üstelik aynı doktrini uygulamalarının verdiği avantajla birbiri ile uyumlu ve üstün komuta kabiliyeti gösteren general ve subaylar olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Buna karşın ne Çanakkale'deki İngiliz ve Anzak subaylarının ne de Kut'ül Amare'deki Townsend de dâhil İngiliz ve Hint subaylarının, iyi eğitilmiş olmalarına rağmen, modern savaş konusunda tecrübelerinin olmaması ve Türkleri küçümsemeleri nedeniyle iyi bir liderlik örneği gösteremediklerini vurgulamaktadır. Ancak bu durum, Türkler açısından cephenin yönetiminde Almanların etkisini arttıkça ve özellikle de Yıldırım Ordular Grubu'nun kurulmasından sonra, Türk ve Alman subaylar arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden olumsuz yönde etkilenmiştir. Buna karşın İngiliz subaylarının savaş tecrübelerinin artmasına bağlı olarak 1917 yılından itibaren liderlik yeteneklerindeki gelişmeler kendini göstermeye başlamış, özellikle Allenby, cepheye geldikten sonra gerçekçi bir liderlik sergileyerek İngilizlerin savaşı kazanmasında etkili olmuştur.

Şüphesiz ki Erickson'un "teşkilatlanma" kriteri kapsamında yaptığı tespitler, kitabın en kayda değer bölümlerini oluşturmaktadır. Ahmet İzzet Paşa, Balkan faciasından sonra neredeyse

tamamen yok olan Osmanlı Ordusunu yeniden oluştururken, Avrupa ordularında kullanılan dörtlü teşkilat yapısından vazgeçerek fikir babalığını Goltz'un yaptığı üçlü teşkilat yapısına¹ geçmiş,² yine Avrupa orduları taklit edilerek oluşturulan redif birliklerini kaldırılarak bütün birlikleri muvazzaf yapmıştır. Yazara göre teşkilatlanmada yapılan bu değişiklikler; tümenler arasında alay ve alaylar arasında tabur değişiminin kolaylıkla yapılmasını sağlaması, tümen ve alay karargahları arasından tugay karargahlarının çıkması ile komuta ve muhaberenin daha süratle yapılmasına imkan vermesi, muharebe ve muharebe destek birliklerinin müşterek kullanılmasını kolaylaştırması nedeni ile ordunun muharebe etkinliğini önemli ölçüde arttırmıştır.

Ahmet İzzet Paşa'nın muharebe etkinliğini artırmak için teşkilatlanma konusunda yaptığı bir diğer yenilik de, usta-çırak usulü ile birliklerin süratle oluşturulması ve eğitilmesidir.³ Bu sistemde tecrübeli bir taburun/alayın yanına iki acemi tabur/alay verilerek bir alay/tümen oluşturulmuştur. Bu yöntem sayesinde savaş zamanında Osmanlı ordusu usta ve acemi birlikleri birleştirerek 26 tümen yaratabilmiştir.

Ancak, 1918 yılına gelindiğinde, Enver Paşa'nın, Fransız cephelerindeki siper savaşlarından gelen Alman subaylarının etkisinde kalarak, her tûmende en seçkin subay ve askerlerden oluşan bir hücum taburu kurulmasını⁴ emretmesi, Osmanlı Ordusunun muharebe etkinliğine büyük darbe vurmuştur. Alman ordusunun eğitim seviyesi yüksek olması nedeni ile seçkin subay ve askerlerin bir taburda toplanması bir sorun yaratmıyor olsa da Osmanlı ordusunda bu durum, cephe alaylarında İngiliz taarruzlarını göğüsleyebilecek tecrübeli subay ve asker sıkıntısı doğurmuştur.

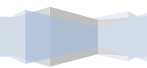
İngilizlere gelince, dört ayrı cins birlik teşkilatına (savaş öncesi muvazzaf ordu, bölgesel savunma ordusu, Kitchner'in savaş zamanı kurulan ordusu ve Hint ordusu) sahip İngiliz ordusu için teşkilatlanma etkinliği en hassas noktalardan biridir. Üstelik İngilizler savaşın başında tecrübeli subayların büyük kısmını kaybetmişlerdir. Dolayısı ile İngilizler ordularını savaş sırasında edindikleri tecrübelerle göre yavaş yavaş yeniden teşkilatlandırmış ve eğiterek savaşa hazır hale getirmiştir. Ortadoğu iklim ve coğrafi şartları ve Osmanlı ordusunu iyi analiz eden Allenby ise Filistin'deki ordu teşkilatını cephenin şartlarına uygun olarak yeniden yapılandırarak İngilizlerin muharebe etkinliğini en üstün seviyeye çıkartan komutan olmuştur.

¹ Her tûmende iki tugay ve her tugayda iki alay olmak üzere toplam dört alay bulunan teşkilat yapısı yerine tümen kuruluşundan tugayları çıkartarak doğrudan tûmene bağlı üç alaydan oluşan teşkilat yapısına geçilmesi

² Metin içerisinde üçlü kuruluşu geçiş tarihi Balkan Savaşlarından sonra olarak belirtilse de Sonuç bölümüne sehven olsa gerek 1910 yılı olarak belirtilmektedir.

³ En ayrıntılı örnek Nurettin Paşa'nın Irak cephesinde 45'inci, 51'inci ve 52'nci tûmenleri oluşturulmasında izah edilmiştir.

⁴ Üstelik bu dönemde artık Osmanlı ordusu taarruzu değil, savunmayı düşünüyordu.

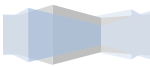
Osmanlı ordusunun muharebe etkinliğini artıran bir diğer kriter de Balkan savaşlarında elde edilen tecrübeye göre muharebe doktrininin geliştirilmesi ve 1913 yılında yayınlanan eğitim kılavuzuna uygun olarak ordunun gerçekçi, modern savaşın gereklerine uygun ve sınıflar arası koordineyi sağlayan görev kuvveti şeklinde⁵ vazife yapacak şekilde tecrübeli subaylar yönetiminde sıkı bir eğitimden geçmesidir. Yığınaklanma ve hareket planlarının hazırlık dönemi tamamen Türkler tarafından yapılan Çanakkale’de⁶, İngilizlere göre topçu ve makineli tüfek birlikleri daha zayıf olmasına rağmen tecrübe, eğitim ve muharebe doktrini konularındaki üstünlük Türklere başarıyı getirmiştir. İngiliz ordusu ise Çanakkale’de hala savaş öncesi demode olmuş muharebe taktiklerini kullanmaktadır. Üstelik deniz topçusu ile kara birlikleri arasında bir koordine olmadığı gibi, sınıflar arası koordine de eksiktir.

Yine Kut’ül Amare’de Nurettin Paşa ve sonrasında Halil Paşa, modern savaş taktiklerine uygun olarak Selman Pak’ta iyi tertiplenmiş bir savunma, müteakiben ihtiyatlar ile sonuç alıcı bir karşı taarruz, kararlı bir takip ve nihayet Kut’ül Amare’de düşmanın kuşatılmasını sağlamışlar, kuşatmayı kırmak için gelen İngiliz birliklerini de püskürtmüşlerdir. Buna karşın Townsend tamamen politik amaçlarla ve Türkleri küçümseyerek Bağdat’a doğru nehir boyunca başladığı ileri harekâta Selman Pak’ta başarısız olunca kontrolü elinden kaçırmış, takviye kuvvetler gelinceye kadar Kut’ül Amare’de beklemeye karar verince de kuşatılmıştır.

Üçüncü Gazze Muharebelerine gelindiğinde, Osmanlı ordusu hala muharebe etkinliğini İngilizlere karşı başarılı bir savunma harekâtı yapacak seviyede korumaktadır. Yenilginin temel sebebi Kressenstein’in operatif seviyede İngiliz taaruzunun sıklet merkezini yanlış değerlendirmesinden kaynaklanmıştır. Beşreba’daki zayıf Osmanlı kuvvetlerine üstün kuvvetlerle modern savaş tarihinin son süvari taaruzunu yapan Allenby, Türklerin geri çekilmesini sağlamış, ancak taktik seviyede bakıldığında cephenin diğer bölgelerinde İngiliz orduları hazırlıklı Osmanlı mevzilerini aşamamışlardır. Beşreba’nın kaybedilmesi sonucu cephenin insicamının bozulması nedeniyle Gazze boşaltılmış ise de savaşın kaybedilmesi söz konusu değildir. Bu safhada İngilizlerin muharebe kabiliyetleri artmakla birlikte henüz çekilen Osmanlı kuvvetlerini takip edecek ve imhasını sağlayacak doktriner seviyeye ulaşmamıştır.

⁵ Piyade, süvari, makineli tüfek, topçu ve istihkâm birliklerinin karşılıklı destek sağlayacak şekilde birlikte görev yapması

⁶ Sayfa 18-19’da Türk kurmaylarının ve Liman von Sanders’in savunma planının çok aydınlatıcı bir karşılaştırılması yapılmıştır. Ancak bir adım daha ileriye gidilerek Sanders’in planları değiştirmesinin arkasındaki amacının İngilizlerin mümkün olan en fazla kuvvetini Gelibolu cephesinde tutmak olup olmadığının incelemesi yapılabilirdi diye değerlendirilmektedir.

Nablus'ta ise Osmanlı kuvvetlerinin doktriner bir eksikliği olmamakla birlikte, 90 kilometreye ulaşan cephede, üstün İngiliz birlikleri karşısında, birliklerin birinci hatta tertiplenmesi operatif seviyede yeterli ihtiyat ayrılmasına imkân vermemiştir. Üstelik Alb. Refet'in kensisine tahsis edilen ihtiyat tümenini parça parça kullanması, eldeki ihtiyatın da etkin kullanılmamasına yol açmıştır. Muharebenin ilerleyen safhasında, çok geniş bir cepheye yayılan birlikler arasındaki muharebenin kesilmesi de komuta kontrol zafiyetine yol açarak bozgunda önemli bir rol oynamıştır.

Lojistik açısından bakıldığında ise, Osmanlı birliklerinin savaşın ilk yıllarında yeni seferberlik sistemi ile birlikte personel sıkıntısı çekmediği, ancak savaşın sonlarına doğru depo birliklerinden yeterli asker temin edemediği görülmektedir. Silah, araç gereç ve malzeme tedarigi ise Osmanlı için, yığılmakla planlarının hatalı olması nedeni ile başlangıçtan beri sorun olmakla birlikte, halkının çoğunlukla Arap olduğu Filistin cephesinde bu sıkıntı hat safhaya çıkmıştır. Savaşın başında son derece yetersiz personel seferberlik ve lojistik ikmal sistemine sahip İngilizler, ağırlık merkezini Avrupa cephesine verdikleri için Osmanlı cephelerindeki birlikler kendi yağları ile kavrulmak durumunda kalmıştır. Ancak, seferberlik sistemlerini ve lojistik alt yapılarını her sene ikiye katlayan İngilizler savaşın son yılına personel ve savaş araç gereç miktarı olarak Osmanlı ordularından kat be kat üstün duruma gelmiştir.

Moral açısından Osmanlı'nın zayıf noktasını Türkçe bilmeyen ve motivasyonsuz Arap birlikleri oluşturmuştur. Eğitim seviyesi nisbeten daha düşük olan bu birliklerde savaşın sonuna doğru Arap milliyetçiliği etkisini artırmıştır. İngilizlerin ise muharebe gücündeki artan etkinliğe bağlı olarak moral ve motivasyon savaşın son yılında en üst seviyeye ulaşmıştır.

Bütün bu tespitleri tek cümle ile özetlemek gerekirse Erickson'a göre; savaşın başlangıcında, umulmadık bir şekilde üstün muharebe etkinliği gösteren Osmanlı Ordusu, savaşın uzaması ile birlikte, personel ve lojistik eksikliklere yenik düşmüş, bu yenilgiye savaşın ilerleyen yıllarında teşkilatlanmada yapılan hatalar ve moralin düşmesi de katkıda bulunmuş, İngiliz ordusu ise, zaman içerisinde zayıflıklarından ve hatalarından süratle ders çıkararak 1918 yılına gelindiğinde muharebe etkinliğini en üst seviyeye çıkarmıştır.

İncelediğimiz bu kitap, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusunu askeri etkinlik kriterleri çerçevesinde inceleyen ilk kitap olması nedeniyle askeri tarih literatüründe özel bir yere sahiptir. Bu nedenle bir yabancı araştırmacı olarak bu konuya eğilen Erickson'un takdir edilmesi gerekir. Şimdi askeri tarih araştırmacılarına düşen görev, söz konusu incelemeyi politik ve stratejik seviyelerde ve bütün cepheleri kapsayacak şekilde olgunlaştırmaktır.

